

Romano džaniben

časopis romistických studií | 1 | 2020

džukel

* rikono

rikono ~ rukono ~ rokono

Romano džaniben

časopis romistických studií | 27. ročník | 1/2020

HOSTUJÍCÍ EDITOR ČÍSLA:

Viktor Elšík

ředitel Ústavu obecné lingvistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova

Recenzovaná část © Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2020

Na obálce:

Zjednodušená dialektologická mapa variant pro lexémy s významem „pes“
v centrálních dialekttech romštiny | Autor: Viktor Elšík

Obsah

Viktor Elšík

Centrální romština a příspěvky k jejímu strukturnímu popisu a dialektologii.

Úvod k tematickému číslu Romano džaniben

5

RECENZOVANÁ ČÁST

Michael Beníšek

Lexikální (mikro)dialektologie užské romštiny

45

Viktor Elšík

**Severogemerský (tzv. šoškárský) dialekt romštiny
a jeho fonologická specifika**

91

Zuzana Bodnárová

Užívání určitého členu v předložkových frázích v jihocentrální romštině

135

NERECENZOVANÁ ČÁST

Zuzana Bodnárová

Rukopisy Václava Kohautha

153

Helena Červeňáková-Laliková

Romane paramiša

183

Pavel Oláh

Poezie Pavla Oláha

197

RECENZE | ANOTACE

Andrej Belák: *The health of segregated Roma: first line views and practices*

(Sandra Ort-Mertlová)

201

Juraj Čokyna: *A okraje máš kde?* (Edita Rigová)

207

Yaron Matras, Anton Tenser (eds.): *The Palgrave Handbook of Romani Language and Linguistics* (Kimmo Granqvist)

213

Klaus Siewert, Norbert Boretzky: „Wörter=Buch von der Zigeuner=Sprache“ <i>Frankfurt und Leipzig 1755: Herausgegeben und kommentiert von Klaus Siewert. Mit Beiträgen von Norbert Boretzky</i> (Martin Gális, Anna Maria Sonneman)	217
Emil Ščuka: <i>Narodili se se smyčcem v ruce.</i> <i>Nejvýznamnější romští hudebníci v Československu</i> (Zuzana Jurková)	227



Yaron Matras, Anton Tenser (eds.)

The Palgrave Handbook of Romani Language and Linguistics

Cham: Palgrave Macmillan, 2020, 596 s., ISBN: 978-3-030-28104-5

Romština je jedním z největších minoritních jazyků Evropské unie. V Evropě jí mluví více než 3,5 milionu obyvatel a 0,5 milionu ve zbytku světa. Není národním jazykem ani jazykem žádného vyhraněného území a vždy podléhá jazykovému kontaktu. Tento minoritní jazyk historicky slouží k ústnímu dorozumívání tváří v tvář, nejčastěji v rámci rodiny, mezi přáteli či známými. Romština představuje pro většinu Romů symbol identity a vymezuje hranici mezi tím, kdo je a kdo není Rom. Nové formy mobility a nadnárodní sítě (vč. sociálních sítí) umožňují nové způsoby komunikace. V romštině probíhá pozdní a omezená funkční expanze, která se snaží institucionalizovat použití romštiny ve vzdělávání, náboženských aktivitách, úředních dokumentech a napříč občanskou společností. Romština se stále více objevuje i ve vysílání a digitálních či tištěných médiích, není to nicméně příliš časté. Národní orgány se i nadále snaží romštinu kodifikovat shora. V romských komunitách pokusy o ochranu vernakulárních variet romštiny probíhají různě, v závislosti na jejich vitalitě, tlaku vyvíjeném majoritním jazykem, stupni multilingvismu a povaze sociální kontroly jazyka.

Tradice romistické lingvistiky započala v 18. století a napříč 19. a raným 20. stoletím dosáhla mnoha důležitých úspěchů. Zájem vědců a politiků o romský jazyk se stále zvyšuje, zejména od rozšíření Evropské unie v devadesátých letech minulého století. To umožnilo spolupráci mezi vědeckými institucemi a intenzivní výzkum na poli romistické lingvistiky, což vedlo k lepšímu porozumění strukturním rysům romštiny, vzniku romské dialektologie a klasifikace dialektů romštiny, zachycení smíšených romských variet (tzv. pararomštin) a rozpracování sociolingvistických otázek, včetně otázek ohledně postavení romštiny. Vědecké úsilí na poli dialektologie a zkoumání strukturních rysů romštiny daly vzniknout deskriptivním gramatikám různých romských dialektů, mnohým lingvistickým

článkům a dalším hodnotným publikacím. Také se povedlo uskutečnit rozsáhlé projekty, jedním z nejvýznamnějších je projekt *Morphosyntactic Typology of European Romani Dialects* (Morfosyntaktická typologie evropských dialektů romštiny, pod vedením Yaron Matrase z Manchesterské univerzity), který probíhal v letech 1998–2004 a jehož výsledkem byla obsáhlá databáze více než 120 romských dialektů zachycených napříč celou Evropou. V dnešní době je lingvistika romštiny nejspíše nejlépe teoreticky/metodologicky propracovaným vědním oborem v rámci romských studií.

Rozvoj moderní romistické lingvistiky, počet aktivních vědců a publikací společně s výsledky projektů posledních desetiletí motivovaly sestavení kolektivní příručky, která by shrnovala novodobé poznatky. Právě to se povedlo knize *The Palgrave Handbook of Romani Language and Linguistics* (2020), impozantnímu dílu editorů Yaron Matrase a Antona Tensera. Na 600 stránkách se autoři snaží poskytnout čtenáři ucelený přehled o stavu moderní lingvistiky romštiny. Romistická lingvistika si samostatnou příručku již dlouho zasloužila, stejně jako ji mají mnohé jiné lingvistické subdisciplíny. Například již existují příručky románských, slovanských a semitských jazyků i jejich příslušných lingvistik.

Editory *The Palgrave Handbook of Romani Language and Linguistics* jsou emeritní profesor Yaron Matras a docent Anton Tenser, oba uznávaní výzkumníci na poli lingvistiky romštiny. Yaron Matras je zakladatelem moderní romistické lingvistiky a bez jakýchkoli pochyb jedním z nejlepších lingvistů naší doby. Spolupracoval již na několika projektech, včetně výše zmíněného projektu *Morphosyntactic Typology of European Romani Dialects*, projektu *RomIdent* (2010–2013) a projektu *MigRom* (2013–2017). Anton Tenser získal titul docenta romistické lingvistiky na Helsinské univerzitě, kde několik let pracoval jako postdoktorand na projektu romské dialektologie, jenž probíhal pod mým vedením.

Předností představované publikace je rozmanitost zahrnutých autorů: obsahuje články jak starších (Evangelia Adamou, Peter Bakker, Viktor Elšík, Victor Friedman, Dieter W. Halwachs, Wilco van den Heuvel, Adiego Ignasi-Xavier a Andrea Scala), tak mladších (Márton András Baló, Zuzana Bodnárová, Michael Beníšek, Pavel Kubaník, Daniele Viktor Leggio, Anna-Maria Meyer, Jakob Wiedner a Sofiya Zahova) – autorů, kteří se aktivně pohybují na poli romské lingvistiky.

Příručka obsahuje 17 článků a úvod, jehož se ujali editoři. Probíranými tématy jsou historie a strukturní rysy romštiny (lexikon, fonologie, morfologie a morfosyntax), aspekty jazykového kontaktu a dialektologie, včetně tzv. pararomských variet. Dále pak jazyková politika a plánování či použití romštiny v překladech Bible, na internetu, v literatuře či řeči orientované na dítě.

Sociolingvistické práce jsou bohužel v knize zastoupeny méně. Současný rozsáhlý výzkum probíhající v rámci mezinárodního konsorcia v mnoha částech

Evropy a Latinské Ameriky, který se zaměřuje na jazykovou variaci romštiny (hlavní řešitel Kimmo Granqvist, 2019–2025), nebyl v příručce zatím zohledněn.

Část I se věnuje historii romštiny. Michael Beníšek ve svém článku (str. 13–49) pojednává o původu romštiny z pohledu indologických studií a Ignasi-Xavier Adiego (str. 50–81) shrnuje rané písemné prameny zachycující romštinu v 16. až 18. století. Tyto dva články tvoří celou první část a mohly se problematice věnovat více do hloubky, zvláště v oblasti rané romštiny a diachronie jednotlivých romských dialektů.

Část II se zaměřuje na strukturní rysy romštiny. Článek, jehož autorem je Andrea Scala (str. 85–117), se zabývá lexikografií a lexikem romštiny z pohledu sdílených (indoárijských, íránských, arménských a řeckých) lexikálních vrstev a vrstev specifických. Na závěr promlouvá o obohacování lexikonu v romských dialektech. Márton András Baló (str. 119–153) analyzuje fonologické rysy moderních romských dialektů za použití vzorků z romské morfosyntaktické databáze. Článek Viktora Elšíka (str. 155–186) nabízí diachronní a synchronní přehled klíčových rysů romské morfologie. Dále se Evangelia Adamou a Yaron Matras (str. 187–227) věnují morfosyntaktické typologii romštiny.

Část III se zabývá jazykovým kontaktem. Spolu s částí II představuje tento oddíl dosavadní jádro romistické lingvistiky posledních desetiletí. V této části najdeme tři články, které jsou spíše případovými studiemi a zaměřují se na vliv turečtiny (článek Victora Friedmana str. 231–260), slovanských jazyků (článek Anny-Marie Meyerové, str. 261–301) a maďarštiny (článek Zuzany Bodnárové a Jakoba Wiednera, str. 303–328) na romštinu. Bohužel v knize nenajdeme články pojednávající o vlivu němčiny, skandinávských jazyků, finštiny nebo dokonce rumunštiny na romské dialekty. Yaron Matras a Evangelia Adamou (str. 329–352) ve své práci podávají diachronní a synchronní přehled romštiny a kontaktné lingvistiky. Peter Bakker (str. 353–386) se věnuje tzv. pararomským varietám – varietám, které ztratily romskou morfosyntax, ale zachovaly si romské lexikum.

Část IV je pojmenována „Variantnost“, což se může zdát poněkud zavádějící, neboť o variacích v romských dialektech pojednává pouze okrajově. Viktor Elšík a Michael Beníšek ve své práci (str. 389–427) podávají přehled klasifikace romských dialektů. Sociolingvisticky zaměřený článek Dietera W. Halwachse (str. 429–457) se věnuje otázkám jazykového plánování a jazykové politiky, což jsou oblasti, kterým se autor osobně dlouhodobě věnuje na evropské úrovni. Následuje práce Wilca van den Heuvela (str. 459–486), která analyzuje použití romštiny v překladech Bible.

Část V se zabývá použitím romštiny. Sestává ze tří článků, které rozebírají romštinu v řeči orientované na dítě (Pavel Kubaník, str. 489–514), na internetu od jeho prvopočátků až po moderní dobu (Daniele Viktor Leggio, str. 515–537) a v literatuře (Sofia Zahova, str. 539–569). Konkrétně tato část by si zasloužila rozsáhlejší pojetí a mohla by zahrnovat např. práce pojednávající o použití romštiny ve vzdělání či v každodenních interakcích romských komunit.

I přes mé výtky se jedná o velmi kvalitní dílo zasluhující pozornost. Ukotvuje postavení romistické lingvistiky jakožto vědní disciplíny a propaguje ji nejen v rámci akademické obce, ale i společnosti celkově. Příručka pokrývá všechna klíčová témata romistické lingvistiky jak posledních desetiletí, tak i minulosti vzdálenější. Bezpochyby se jedná o cenný zdroj informací pro všechny, kteří se zajímají o romštinu a její výzkum. Každý student romistické lingvistiky by si toto dílo měl přidat na seznam povinné literatury.

Kimmo Granqvist¹
(Přeložila Veronika Žáčková)

1 Kimmo Granqvist působí na Södertörn University, Uppsala University a University of Helsinki. E-mail: kimmo.granqvist@sh.se, kimmo.granqvist@moderna.uu.se, kimmo.granqvist@helsinki.fi

Tato recenze byla současně psána pro časopis *Multietnica*, kde vyšla v kratší a částečně pozměněné anglické verzi (viz *Multietnica*, vol. 40/2020, strany 267–269). Tato poznámka absentuje v tištěné verzi časopisu, kde byla doplněna ve formě errata.